

IRODALOM.

1. **Berde Mária** : *Haláltánc*. Regény. Budapest, 1924.
2. **Jakabfy Elemér** : *Tibiscum*. Lugos. 1924. 29 l.
3. *Magyar Nyelv* 1924 (XX.) évfolyama.
4. **Dr. Makkay Sándor** : „Zörgesetek és megnyitások.”
Tanulmányok, előadások, beszédek, elmélkedések, stb. „Az Ut”
kiadása. Kolozsvár, 1925. 327 l.
5. **Melich János** : A honfoglaláskori Magyarország. Buda-
pest, 1925.
6. **Pásztortűz-almanach** : Szerkeszti dr. György Lajos.
Minerva kiadása. Kolozsvár, 1925. 270. l.
7. *Revue des Études Hongroises et Finno-ougriennes*. II.
évf. 1. szám.
8. **Serestély Béla** : Zeniten. Költemények.
9. **Valentiny Antal** : *Tüzetes román alaktan*. Nyelvtani
példatár Dr. Chereszteşiu Viktor román—magyar és magyar—
román kézi- és zsebszótárához. Cluj—Kolozsvár, 1924. Corvin-
könyvnyomda 8° XXIII + 186.

1. **Berde Mária** : *Haláltánc*.

A regény színhelye egy svájci tüdőbeteg szanatórium; szomorú hőseit a legkülönbözőbb népek szolgáltatják. Már maga a mese elhelyezése és a személyeknek ilyen összecsoportosítása érdekkeltő. Aki ugyanis csak a szanatórium szó hatása alatt áll, azt hiszi, hogy ezeken a helyeken az emberek csupán kurát tartanak, vagy legfőlebb — meghalnak. Holott tudva van, hogy a kura keretei között (sőt néha azon túl is) olyan pezsgő élet folyik e helyeken, akárcsak valami világvárosi társaságban. Szóval az emberek itt is szeretnek és szeretkeznek, ábrándoznak és csejt szőnek, vagy — házasságot kötnek. Az igaz, hogy ahol kezdődik a szerelem, ott vége a kurának. De nem mindig. Magam is tudok egy davosi tüdőbeteg pár házasságáról, akik ma, tizenöt év után is — élnek.

A Berde regénye is ebbe az érdekes nemzetközi világba vezet, de meséjét drámailag, szomorú megoldással végzi. A re-

gény elemző, pszichológiai. Főhőse, Hugh, kettős életet él. Egyfelől térdel, másfelől ölelkezik. Mikor szívére az öntudat fénye világít, tiszta, ideális, sőt ábrádozó szerelemmel rajong az ír Ginevraért, egy szép és nemes hajadon lélekért, kinek hervadása: ártatlanság képe és a bánaté. Ha azonban az ösztön szenvedélyének melege futja át szívét, akkor ölelkezik a görög asszonnyal, Mercati bárónéval. Ezt a kettősséget, az ennek ezt a ketté válását s külön álló két (legtöbbször éppen ellentétes) életét — mint témát — az utóbbi évek analitikus regényeiből jól ismerjük. A mi irodalmunkban többek között a *Babits: Gólyakalifájából*. A regény váza tehát nem új; úgy tekinthető, mint az egyetemes regényirodalom egyik divatos alapszövevédeke. Mindig hangsúlyoztam, hogy az irodalmi művek értéke nem az invenció eredetiségén határozódik meg (Sakespeare), hanem a felfogáson és a kivitelén. Ez esetben is az a kérdés, hogy az alapszöveget Berde megfelelő szálakkal és színekkel ékesítette? Feleletünk igenlő.

Berde művészi kézzel indítja mindkét irányu mozgásba a Hugh egyéniségét. El tudja hitetni, valószínűvé tudja tenni, hogy főhősében csaknem egyidőben keletkezik s párhuzamosan erősödik az égi és a földi szerelem egyaránt. Magától értetődik, hogy előbb-utóbb maga a hős is ráeszmél e kettősségre. A ráeszmélés már maga bűnhődés. *Tragikum* volna, ha a hős a katharsis tisztító erejét ki tudná bírni. De ehhez nincs sem elég fizikai, sem elég morális ereje. A tépelődésnél s az önvádnál nem jut tovább, míg végre megőrült vetélytársa oltja ki életét.

Ismétlem: a regény legfőbb ereje az elhitetni tudás, az illuziókeltés. Ez a pszichológiai regényben sokkal nehezebb, mint a *cselekvéses* regényben. Ebben a mese, a lélektani regényben pedig a törvényszerű, megokolt egyéni jellem a fő. A képzelő erő képeit az író logikussá köteles aláfesteni. Ez Berde-nak sikerült. Lélekismerete szerencsés harmóniában áll képzelő erejével. S mindakettő természetes *együttesben* teszi elejétől végig kellemes olvasmánnyá regényét. Ám dissonantiák is akadnak. Így pl. Mercatiné sem nem oly ostoba, sem nem oly vértelen, hogy szüksége volna a Zernei kioktatására avégett, hogy Hughot magához bilincselje. Ez a *betét* legkevesébbé illik az egész mű jól felépítettségéhez. Aztán ott van a Ziegler jellege és szerepe. Nyersége, durva tréfái, sehogy se illenek

be ebbe a társaságba. Hogy jut be Ginevra szobájába, ahova a viszontszeretett Hugh sem mert belépni, mivel nem volt szabad belépnie? És hogy még csak egyet említsünk: vajjon indokolja betegsége azt, hogy Hugh a legmázsásabb sértéseket Zieglerrel szemben megtorlás nélkül hagyja? Ha hús és vér férfi a nők körül, lehet-e gyáva a sértegető férfival szemben?

Azonban még e zökkenő dissonantiák ellenére is érezzük, hogy a szerző ereje nem lankad. Elbeszélése, akár a nyelv tisztaságát, akár a mese bonyolítását tekintve, folyamatos, kellemes. Életfelfogása jól látja a szenvedélyeket, a realitásokat s mégis általában emelkedett, nemes szellemű. Egyáltalán nem vehető észre, hogy a mű már tíz évvel ezelőtt készült. Ha ma írja, akkor is becsületére válik. Annál inkább az, hogy már tíz évvel ezelőtt így írt. És így nem csupán műveinek terjedelméből, de azok belső, művészi értékéből is kitétszik, hogy a romániai magyar elbeszélők között ma Berde Mária azon kevesek közé tartozik, akik a novella határán túl is tudnak művészileg mesélni, értékes regényt írni.

Dr. Kristóf György.

2. Jakabffy Elemér: *Tibiscum*.

Meglepetéssel vesszük kezünkbe e füzetkét, amelyben a jeles publicista szerző Tibiscumról (Karánsebes) ír. Karánsebes a római korban már város volt, csak éppen helye nem esett pontosan össze a mai helyével. Jó nevű szerző ezúttal a régiségek iránt érzett lelkesülttségének áldozott, amikor a régi római városról írt. Célját a címlapon elárulja: „Adatok multjáról és buzdítás emlékei felkutatásához”.

Tehát a szerző nem akart rendszeres munkát írni, amit nem is tehetett, hiszen a régi város romjai még napvilág után vágynak. A város multjára vonatkozó főbb adatok felsorolása után az a kívánsága, hogy a régi emlékek hozzáférhetővé váljanak. Boros János gör. kath. püspök, majd más előkelőségek társaságában ismételten megfordult a romok helyén s elhatározták, hogy Boros anyagi támogatást kér a vállalathoz, Jakabffy meg a sajtóban hívja fel a lelkes tervre a figyelmet.

S a vállalkozás sikerre vezetett. Boros a segítséget elkészítette s ma már a régi római várost ássák ki a földből. Jakabffy jelen füzetkéjének tartalmát eredetileg a „Krassó-Szörényi Lapok”-ban tárcacikkek gyanánt közölte s így az érdeklődés felkeltéséhez lényegesen hozzájárult. A támogatásban való részvételével a román—magyar tudományos együttműködés ügyének is szolgálatot tett.

Dr. Biró Vencel.

3. Magyar nyelv 1924 (XX.) évfolyam.

A magyar nyelvtudománynak e rendkívül értékes folyóirata a múlt évben is összevont terjedelemben (12 íven) jelent meg. Jórészt benne zajlik le napjaink magyar nyelvtudományának élete, mely az elmúlt évben is több nagyfontosságú eredményt mutatott fel. Igen jelentős eredményekhez jutott a szófejtés. Gombocz Zoltán és Melich János szófejtő kutatásai nemcsak termékenyítő hatással vannak mind nyelvtudományunkra, mind a vele kapcsolatos tudományokra, hanem örvendétes perspektívát tárnak fel nyelvünk történetelőtti korára nézve is. Elég itt Melich Jánosnak egy más cikkünkben ismertetett művére utalni (A honfoglalás kori Magyarország) s arra a felolvasására, melyet a múlt év végén az ősmagyar nyelvjárásokról a Magyar Nyelvtudományi Társaságban tartott s mely a Magyar Nyelv idei első füzetében fog megjelenni. A másik örvendétes jelenség nyelvemlékeink ügye, mely a múlt évben is szép haladást tett és értékes emlékekkel gyarapodott Jakubovich Emil és Vitéz Házi Jenő lelkes buzgalmából.

A múlt évfolyam tartalmát a következőkben ismertetjük:

1—3. szám. Dr. Karácsonyi János: *Forgalány* cím alatt kimutatja, hogy az ily nevű ugocsa megyei község *Folkrám* francia személynévből alakult. Ugocsában már a 11—12. században tudunk francia telepesekről. — Zolnai Gyula *Az alárendelt* mellékmondatok fajairól szólván, kifejti, hogy az eddig szokásos mellékmondatfajok mellé föl kell venni a *kiegészítői* (v. állítmányi) és *értelmezői* mellékmondatfajokat is. — Zlinszky Aladár *Az eufémizmust* vizsgálja társadalomtudományi és lélektani szempontból. — Jakubovich Emil a tihanyi alapítólevél olvasásához közöl helyreigazító adatokat. — Baranyai Zoltán a finnugor népek önkormányzati alakulatait ismerteti Szovjetországban. — Gombocz Zoltán az *Oslu* magyar nemzetségnévről megállapítja, hogy török, még pedig kún eredetű. — A szómagyarázatok közt Horger Antal érdekesen mutat reá a *bélpoklos* szavunk eredetére (*bélpokol* = belső, bőr alatti daganat, kelés). — Melich kimutatja, hogy a *Jód* folyó- és helynév az ómagyar *jó* 'folyó' kicsinyített *jód* 'folyócska' alakját örizte meg számunkra.

4—6. szám. A vezető cikkben Zsirai Miklós a 60 éves nagy finn nyelvtudós, *Setälä Emil*nek tudományos munkásságát méltatja. — Tolnai Vilmos (Halhatatlan magyar nyelv)

a magyar nyelv zeneiségét, szókincsének bőségét, eredetiségét jellemzi érdekes összehasonlító statisztikai adatokkal. — Gombocz Zoltán kifejti, hogy a *sömör* szavunk a *szēm* szónak r kicsinyítő képzős származéka, mely olyan ómagyar nyelvjárásból maradt fenn, hol a *szēm* ~ *szöm* szavunk s hanggal kezdődött. Ilyen nyelvjárást meglete számos adat alapján föltehető. — Gyomlay Gyula folytatja a magyar igealakok rendszeréről szóló nyelvlélektani tanulmányát s érdekes megfigyeléseket közöl az *alkalmi*, *általános* és *átképzeléses* időhasználatra. — Mészöly Gedeon kifejti, hogy *„nagy feneket kerít*” szólásunk nem a *hordófenékkal*, hanem az *asztag*, vagy *kazalfenék* vetésével, kerítésével függ össze. — A nyelvtörténeli adatok rovata azon hét új nyelvemlékünkről számol be, melyek közül ötöt Bécsben, kettőt a Várday-család levéltárában fedezett föl Jakubovich Emil. (Ezekről röviden l. folyóiratunk mult évfolyamának 237–8. lapján.) Ugyanitt Vitéz Házy Jenő bejelenti, hogy a soproni városi levéltárban egy a XV. század első feléből való, 217 szóból álló latin-magyar szójegyzéket talált. — A *népnyelv* rovatában Szendrey Zsigmond folytatja Jókai tájszavainak közlését.

7–8. szám. Négyesi László üdvözlő beszéde vezeti be a füzetet, melyet a Társaság ünneplő ülésén a 80 éves *Lehr Alberthez* intézett. Tragikus véletlen, hogy ugyanezen füzet zárósorai a kiváló tudósnek már 1924. június 9-én történt haláláról hoznak hírt. — Következik Melich Jánosnak a *Sarolt* névről való érdekes szófejtése. — Viszota Gyula Széchenyi nyelvtudásáról, nyelvbéli készségéről és helyesírásáról értekezik művei, naplója és levelei nyomán. — Hannes Sköld csuvas jövevényszavainkra vonatkozólag közöl kritikai megjegyzéseket. — Jakubovich kitűnő tanulmányát okleveleink és krónikáink íróiról más helyen már ismertettük. — Csefkó Gyula művelődéstörténeli adatokkal megvilágítja a *száraz korcsma* régi kifejezést.

A 9–10. szám gyászkeretben jelent meg a mult év július 24-én 87. évében elhunyt Szily Kálmán emlékére, ki a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak „megteremtője, megszervezője és két évtizeden át mozgató lelke volt”. *Lehr Albert*en és Szily Kálmánon kívül más két veszteség is érte a magyar tudományt s vele a Társaságot: június 13-án *Nagy Gyula*, szeptember 9-én *Tagányi Károly* is elhunyt, e két jeles historikus, kik a

történelemmel kapcsolatban számos nyelvi kérdést is megoldottak. — Ez utolsó füzetben találjuk a *Soproni magyar-latin szójegyzék* hasonmását és *Vitéz Házi Jenőnek* e szójegyzékre vonatkozó nyelvtörténeti tanulmányát. A nevezett szójegyzék a Besztercei és Schlägli szójegyzékkel közös eredetre mutat. Íratását az 1375—1385. évek közé teszi a fölfedező s eredetinek, nem pedig másolatnak tartja. Szóanyagának bősége tekintetében nem versenyez ugyan a Besztercei és Schlägli szójegyzékkel, de koránál és eredetiségénél fogva értéke és jelentősége mindig megmarad. — Végül megemlítjük *Balogh József* nyelvhelyességi cikkét, melyben megrója az újabban oly divattossá lett *mentalitás* és *ideológia* szavakat, melyeket eredeti értelmükből kiforgatva használnak oly fogalmakra, melyekre jó magyar szavunk van. *Mentalitás* = gondolkozás, felfogás, gondolatvilág, észjárás, gondolkozásmód stb. A magyar nyelvi használatban az *ideológia* a mentalitással jóformán egyenértelmű: észjárást, gondolatot vagy eszmekört fejez ki.

Dr. Csűry Bálint.

4. **Dr. Makkay Sándor:** „Zörgessetek és megnyitattik néktek.“

Tanulmányok, előadások, beszédek és emlékbeszédek, melyek az 1914—24. között való években különböző lapokban és folyóiratokban már megjelentek, egy kötetben összegyűjtve ékesítik az erdélyi magyarság elszegényedett és eléltelenedett karácsonyfáját. Örvendező lélekkel vesszük kezünkbe a szerzőnek ezt az értékes karácsonyi ajándékát, amely nemcsak ismeretterjesztő, hanem hiterősítő és hitépítő, erkölcsstisztító és kulturális programot nyújtó s valóban gazdagodását jelenti nemcsak a református theologiai tudománynak, hanem az egész erdélyi magyar irodalom eszmei tartalmának is. Cikkei filozófiai, teológiai és pedagógiai tartalmuak. Csupán a szépirodalom képviselője hiányzik e kötetből, pedig az erdélyi közönség kellemes meglepetéssel vette észre, hogy Makkay elsőrangú szellemi élvezetet és gyönyörűséget nyújtó szépíró is. Maga mondja előszavában, hogy könyve időben és tartalomban is tükrözi irodalmi munkásságának egész jellemét.

Makkay cikkeinek figyelmes átolvasása után az a véleményünk alakul ki róla, hogy egy erős, tisztánlátó, mélységekbe és magasságokba tekintő tehetség, aki istenadta képességeit

kitűnő iskolákon keresztül nagy tanítómesterek áldásos hatása alatt fejlesztette, aki szellemi habitusának etikai elemeit Böhmtől, pedagógiai alapgondolatait Schneller neveléstudományi eszméiből kapta, theologiai irányítását pedig Ravasz Lászlónak köszönheti. Ám tegyük hozzá mindjárt, hogy e hatások nem idegen díszítő elem az ő szellemi strukturáján, hanem annak szervesen átdolgozott, építő, konstruktív alkotó mozzanatai.

Az a néhány, meleg szívből jövő sor, melyet Böhmről papirosra vet, nem elég méltó sem a szerzőhöz, sem nagy tanítójához, de az egész könyvön átvonuló eszmei tartalom rámutat a tőle kapott hatások és gondolatok gazdagságára és mutatja, hogy Böhmszellem ma is élő hatalom.

Igaza van Makkaynak: ez a szellem magyar tanárok és papok, írók és költők művein át fáradhatatlanul dolgozik ma is.

Kant születésének 200 éves fordulójára írt rövid emlékezése mesteri példája annak, hogyan lehet e nagy gondolkodó grandiózus filozófiai rendszerének alapgondolatait és eredményeit a művelt nagyközönség által is érthető módon világosan, röviden és tömören összefoglalni. Ez a velős kis értekezés mutatja, hogy Makkay ezt a rendszert teljesen áttanulmányozta, sajátjává tette s ennek légkörében foly egész tudományos munkássága.

A Ravaszhoz való viszonya nem a tanító és tanítvány között fennálló mindennapi értelemben vett viszony, hanem valami a szereteten és a rajongáson alapuló olyan belső lelki kapcsolat, amilyen fennállhatott Jézus és legkedvesebb tanítványa között. Boldog örömmel fejezi ki ezt a szerencsét, nem azt, hogy egy egyházban és egy munkában forgolódtak, hanem azt, hogy szívéhez közel állott és barátságát bírta és élvezte. Ravasz lélekelemző művészete, ha nem is oly ragyogóan, fel-felcsillan az ő cikkeiben is. Különösen azokban a beszédekben és elmélkedéseiben, melyeknek textusa a biblia egy-egy örökszépségű és igazságú jelenete. Ezeket az elmélkedéseket olvasva boldog álmélgodással vesszük észre, hogy mennyi szépséget, igazságot, mennyi mély értelmet és megrázó tanulságot tud kihalászni a biblia sokszor olvasott, ismeretes példázataiból és jeleneteiből, melyek mellett máskor értetlenül kérdőjellé válva vagy közönyösen hideg lélekkel mentünk el. Mintául áll előtte Ravasznak az a művészi öntudatossága és alkotási módja, mely műveit irodalmi gyöngyszemekké és ige-

hirdetését a lelkeket magával ragadó, elbájoló szónoki alkotásokká emeli és nemesíti. Nincs még azon a magaslaton, melyen Ravasz, aki nemcsak a református hívőkhöz, hanem az egész magyarsághoz szóló igéit hirdeti, de jelek vannak arra, hogy erre a magaslatra ő is fel fog emelkedni. „Büszkén és mély hálával” vallja magát Ravasz tanítványának az igehirdetésben, de nyíltan és őszintén mondja, hogy ami az ő igehirdetésében a valódi érték, „az egyedül az övé s nem utánozásra, hanem magunk megtermékenyítésére való.” Bevallja, hogy az igehirdetésről kialakuló meggyőződése őt öntudatosan más útra vezérelte a Ravasztól. Ravasz hivatása — maga mondá — a lelkeknek gyönyörködtetés által való építése. „Ebben ő az ige legnagyobb magyar művésze.” Makkay hivatása — amint mi ítéljük — a lelkeknek a felvilágosítás és meggyőzés által való nevelése. Hogy melyik út helyesebb? Azt hiszem, nem helyes kérdés. Mindkét út helyes lehet s adott esetben, hogy melyik választassék, az az igehirdető személyi hajlamai, egyéni diszpozíciói, a természettől nyert rátermettsége és tehetsége szerint magától adódik. A lelkeket, — a megtiport, bánatos, sötétben csüggedten botorkáló lelkeket mind a két úton meg lehet keresni, föl lehet aléltságukból rázni. A hatás azonban — úgy gondoljuk — Ravasz módszerével egyetemesebb, szélesebb körökre terjed és hullámszerűen. Makkaynál csak tanult, felvilágosodott elmék találhatnak üdülést, a nép tanulatlanabb széles rétege lelki épülés nélkül maradhat, mert hiányzanak nála az appericiálás, a befogadás és szellemi feldolgozás feltételei.

Makkay pedagógiai tanulmányaival indult útnak a tudomány mezején. A személyiség elve volt az a vezető gondolat, amely egész pedagógiai koncepcióját meghatározta. A múlt század utolsó évtizedeiben a németeknél a Herbart-féle módszeres mesterkedések erős, élénk és eleven visszahatásaként jelent meg ez a gondolat. Nálunk levette a pedagógiai metódika ellen való küzdelemben ráragadt színező mozzanatok, történelmi és teológiai alapozáson Schnellernél látjuk, egy neveléstani rendszer tengelyeként. Innen indul ki Makkay, szerencsésen egyesítve Schneller történelmi aspektusát Böhm etikai idealizmusával egy magasabb egységben. Szorosan vett pedagógiai értekezés nincs ugyan e kötetben, de azt teljes joggal állíthatjuk, hogy egész irodalmi és szószéki működését, beszé-

deit, elmélkedéseit, aktuális kérdésekhez való hozzászólását, egy mindent átfogó magas és ideális nemzetnevelő szempont irányítja és vezeti. Az *Ifjú Erdély* című ifjúsági folyóirat irodalmi estélyén egy néhány markáns vonással ad képet arról, milyennek gondolja az építő, hivatásra nevelő magyar ifjúsági lapot, miközben erős bírálatot gyakorol az eddigi ifjúsági irodalom termékei felett. Itt alkalmat vesz magának kifejtetni egy pár vonással, hogy minő szent értéknek tartja az ifjúság lelkét, melyet örökértékű eszmék áldozatos szolgálatára kell nevelni és fejleszteni. „Az ifjúság lelke a legnehezebb, legkényesebb és legbonyolultabb probléma e világon. A kibontakozó ifjú lelket szellemileg táplálni úgy, hogy e tápláltatás valóban egészséges növekedésre szolgáljon, hogy azt a táplálékot az ifjú lélek nemcsak engedelmesen, de szíve örömeivel és készségével, lelke szomjával és sovárgásával fogadja s ujjongva sajátítsa el, tegye élete részévé : nagyon sok szeretetet, hozzáértést, kivételesen nagy művészetet és gondos munkát jelent és igényel.“ (114. l.)

A református teológiai ifjúság Petőfi születésének 100 éves fordulójára szentelt ünnepélyén valóságos kulturprogramot ad s ez neki önként kínálkozó alkalom, hogy bizonyosságot tegyen erkölcsi világfelfogásáról is. Nekünk itt Erdély földjén elsősorban nem gazdasági és politikai erőkre, hanem életet adó és tápláló eszményekre van szükségünk, melyek nélkül e világ minden java és politikai garanciája meg nem menthet egy népet a pusztulástól, mert a népek pusztulásának igazi oka *belül van, lelki, szellemi nyavalyákban, erkölcsi betegségekben, szívbéli romlottságban.* „Hívó, tiszta eszményekért dolgozó, az erkölcsi jellem szentségét és dicsőségét szolgáló, az igazságért, szépségért, jóságért életét áldozatul dobó nemzetség kaphatja meg egy magasabb igazság ítélőszéke előtt a maga felebbezés alatt álló büntetésének feloldását és létjogát a jövődökhöz“!

Ime azok az eszmények, azok a fenséges értékeszmék, az a tiszta etikai idealizmus, melyek Makkay egész gondolkozását, irodalmi működését és gyakorlati élethivatását meghatározzák. Ezek az eszményi és erkölcsi értékek maradtak ránk örökségül Petőfi költészetében s mi nem tehetünk jobbat, mintha a modernnek dekadens, érzéki, hedonisztikus, a vérhez és aranyhoz tapadó, a szabadságot szabadossággá, a tiszta szűzies szerelmet állati szenvedéllyé aljasító költészete helyett vissza-

térünk Petőfi költészetének erkölcsi tisztaságához, nemes idealizmusához, férfias komolyságához és szerénységéhez, szabadságimádatának keresztény jelleméhez, szerelmi költészetének természetes és egészséges szüziességéhez, merész lendülettel a legmagasabb értékek felé szárnyaló fenköltéséhez.

Esztétikai hitvallását egy tömören, világosan megírt, tartalmas kis értekezésében (*A szépség hazája*) olvashatjuk. Rövid történelmi visszatekintés után e kérdésekre adja meg feleletét: hol, mikor, hogyan születik meg a szépség? A szépség mivolta? A szépség célja és értéke? E kérdések finoman elemző fejtegetését mellőzve, csupán eredményeit közlöm: „A szépség a lebűvölt és aktivitásától megfosztott szellem ragyogó tükröződése a legyőzött és ellenállásától megfosztott anyagon.“ E Hegel-izű meghatározás mutatja, hogy Makkay sem az esztétikai formalizmus, sem a tartalom egyedüli uralmát valló esztétikusok felfogását nem fogadja el. A szép születésében egyenlően fontos a szellemi tartalom és az érzéki forma. A szép hazája a szellem és a természet találkozó helye, a kettő között és felett ott, ahol a szellem a fantázián át, a természet pedig az emlékezésen át összeér. A szép mivolta? A valóságnak az a képe, amely az igazságot és jóságot olyan képbe foglalja, amely önmagáért, érdek nélkül és föltétlenül tetszik, amely minden élv- és haszonértéknélküli, tiszta és független gyönyörűséget okoz. A szép tartalmi garanciája az, hogy az ábrázolt tárgy mindig és föltétlenül értékes logikailag és etikailag, tehát mindig igaz és mindig jó. Formai garanciája az, hogy a művész a tárgyat téveszthetetlenül jellegzetesen ábrázolja. A harmadik kérdésre adott válasz egyúttal állásfoglalás a három önértékű eszme prioritása tekintetében. „Testi funkciók, igazság és erkölcs nélkül nem lehet élet, szépség nélkül igen. Igaz azonban, hogy tökéletlen, sívár és kegyetlenül megrabolt élet lenne ez, mert hiányzana a koronája: a szépség.“

Az olvasóközönségnek csak egy szűkebb körét fogják érdekelni elsősorban azok a tanulmányai, melyek a protestáns teológiai tudomány körébe tartoznak. Ilyen előadásai: *A vallás a protestántizmusban. A mi fakultásunk.* Ezek az értekezések egészen tudományos, szakszerű dolgozatok, az író tudományos képzettségét, elméjének tiszta és világos logikáját mutatják s biztosan hisszük, hogy a református teológiai ifjúságnak és lelkeszi karnak értékes szellemi gyarapodására szolgálnak.

Általánosabb érdeklődésre tarthat számot „A kereszténység az élet ítélőszéke előtt” című tanulmánya, melyet egy akadémiai estélyen adott elő. Három vádat és kifogást emelnek a kereszténység ellen. Első az, hogy a keresztény életeszmenyre nem lehet társadalmat építeni, mert képtelen a társadalmi élet megteremtésére, szabályozására és összetartására. Második, hogy a keresztény életeszmeny világ- és kultúraellenes, mert aszkétai morált hirdet. Harmadik az, hogy teljesíthetetlen követelményeket támaszt az emberrel szemben. Nincs terünk arra, hogy e három váddal szemben Makkaynak keresztény apológiáját nyomról-nyomra kövessük. Csak egy gondolatát akarjuk idézni, amely mély betekintést enged a szerző hívő lelkébe: „Hol lesznek már akkor az úgynevezett szociális elméletek, mikor a keresztény szeretet rejtőző élete diadalmasan fogja elárasztani ezt a világot? Hol lesz már akkor a szocializmus „tudományos emberszeretete”, a vallástól független morál „általános emberszeretete”, ezek a kis frázisok, amikor a keresztény szeretet, az isten szeretete, ez a nagy frázis, a ragyogó nap egyszerű világosságával úgy süt át minden meghódolt szíven, mint a tisztára mosott ablaküvegen. Mert ne feledjük el, hogy a nap van és süt és ha a szobában ablak van és mégis homály van, annak nem a nap, hanem az ablak szennyesége és homályossága az oka.” Valóban, hegyeket megrendítő hit szükséges ahhoz, hogy annyi romlottság és annyi gonosz láttára még ilyen rendíthetetlenül éljen a lélekben a szeretet mindenható erejében vetett hit. Dehát a prófétai lélek ez erős hite nélkül valóban nincs megváltás. Ahogy a második vád ellen védelemez a keresztény életeszmet, az már nem eléggé meggyőző, de a harmadik kifogást röviden ugyan, de annál súlyosabb és igazabb szavakkal intézi el. A kereszténység nem egyes parancsokat magába foglaló tan, hanem az egész életet átható szellem, mely azt az abszolút ideál szempontjából nézi, ezért etikája imperatív. Ez a feltétlen idealizmus szükségképen következik alapelvéből, a szellem szabadságából és autonómiájából. Az eszmeny célkitűzésénél megalkuvásnak helye nincs. De a parancs mögött ott van a végtelen szerető lelkület, a megbocsátó és könyörületes szív. Az egyéni átélés végzetes hiánya az a forrás, melyből táplálkozik a kereszténység ellen intézett minden vád és támadás. Ebben látja végzetes hiányát a protestántizmusnak is, melyből kivészett a lényeges mag, tudniillik a bűntudat, meg-

térés, újjászületés, kegyelem, hit, megváltás, predesztináció, üdvösség, szóval a *vallásos élmény*, mely szabaddá tette a lélek és isten között az egyesülés útját. És helyét elfoglalta a racionalizmus, mely egyedül az emberi ész tekintélyét ismeri el. A racionalizmus tévedése pedig az, hogy az isten és lélek létét és a halhatatlanságot, e minden vallás közös elemeit, tehát teljesen irracionális, azaz épen észszerűen nem bizonyítható elemét a hitnek nyilvánította „észszerű tartalomnak”. „Pedig racionális morálizálással nem lehet legyőzni a bűnt, soha értelmi felvilágosítás nem adott még gyógyszert a szenvedélyek betegségre és soha ez a föld ki nem elégítette az isten képére teremtett ember lelkének szomjúságát. A hit, a vallásos élmény belső, megrendítő tapasztalása az egyetlen alap, amelyből új élet fakadhat.” (10. l.) „*A magyar protestántizmus nem vallás, nem élmény, s ez az oka, hogy nem formáló erő többé.*” Kemény, súlyos szavak, nekünk, protestánsoknak sötét kilátást nyujtók. De felelős helyről, egy protestáns teológiai tanár ajkáról hangzanak el a teljes meggyőződés s — gondolom — sok lelki vívódás és tusakodás után — bennünket komoly, befelé tekintő elmélkedésre s mea culpázó megszívlelésre kell, hogy indítsanak.

Íme e szigorúan teológiai kérdésekben a legmodernebb gondolkozók probléma-körében mozog, ismeri e kérdések legújabb irodalmát, minden adatot tisztán kialakult világnézete szempontjából értékeli, teljes biztonsággal és tájékozottsággal forog az új eszmék és gondolatok áramában, amelyek nem térítik el útjától, hanem megtermékenyítik a lelkét és még gazdagabbá és tartalmasabbá teszik gondolatvilágát.

Szóljunk még röviden lélektani tárgyú tanulmányairól. Egy akadémiai estélyen tartott előadásának „*A tudatalatti*” a tárgya. Freud és James elemzéseit veszi bírálat alá, hogy azután a maga feltevését előadhassa. A két pszichológus tökéletes ellentéte egymásnak. Mindkettő nagyon divatos, elterjedett, sokféleképp félreértett, túlértékelt. Azért fejtegetése az újságok révén félrevezetett közönség ítéletére nézve tisztító és helyes irányba terelő lehet. Ő maga nem állít fel egy harmadik elméletet. De „egy kérdés feltevésével” akar hozzájárulni a probléma „biztató megoldásához”. A *tudatalatti* fogalmát mint féligazságot kiegészíti a *tudatfeletti* fogalmával és „képével”. Ami bennünk tudattalan, csak részben tudatalatti, sokkal nagyobb részben tudatfeletti. A tudat-

talán szféra csak kisebb részben jelent alantasabb tartalmat és alárendeltséget az öntudattal szemben, nagyobb részben felsőbb és föléjerendelt valóságok szféráját jelenti. „A tudattalan mint tudatalatti és tudatfeletti — szubracionális és szuperracionális — együtt fejezi ki azt a rejtelmet, melynek centrumában mint parányi fény a sötétség világgömbjének közepén az öntudat világít.“ A tudatalatti szféra a homályos ösztönök és törekvések világa, mely az öntudattal szemben alacsonyabb. A tudatfeletti „magassága a hatások, ihletések, kinyilatkoztatások és indítások világa“, amely az öntudattal szemben felettes, magasabb, szuverén. Öntudatunk s így személyiségünk a tudatalatti és feletti valóság örök ellentétének ütközőpontjában áll, két ellentétes ár ostromának tárgya és céljaként, mindkettővel tudattalan kapcsolatban és ellentétben, egy kozmikus világdrama kellős közepén“. Az öntudat úr a maga lénye alatt örvénylő mélységek felett, szolgál és rab a tudatfeletti szemben.

Könnyű észrevenni, hogy a tudatfeletti új fogalmának csak a neve új. Az a tartalom, amit e kifejezés jelöl, más néven ismeretes a pszichológiában: a művészi teremtésnek, a nagy gondolatok megszületésének az a pillanata, melyben a szemléletek és képzetek ellenállhatatlan özönnel áramlanak a tudatba az emlékezés és fantázia kapuin át s amelyet ihletésnek, divinációnak mondanak. Ez az emberi tevékenység legmagasabb csúcspontja: a teremtés, midőn az elképzelés olyan erős és intenzív, hogy alkotásokban nyer kifejezést. De amiért legmagasabb, azért nem tudatfeletti s ez a teremtő pillanat sem táplálkozhatik máshonnan, mint a tudat tartalmából. A pszichológia eddig ezt nem nevezte tudatfelettinnek s e név inkább látszik az elképzelést támogató ötletnek, mint pszichológiai igazságnak. Erre különben a szerző sem tart igényt s csak a „kérdés feltevésével“ akar hozzájárulni a probléma megoldásához. *Illuzió, szuggesztívó és vallás* című akadémiai estélyi előadásában (33. l.) pl. a képzeletnek tulajdonítja azt a hatalmat és képességet, „hogy megsejti azt, amit az értelem még sejtetni se bír“, ez „az ifjúnál jövődöbe látó erő“, a lángelmék lelkében a „láng“, mely bevilágítja az értelem sötét útját. Tehát mindaz, amit a tudatfelettinnek is tulajdonít. Pedig a fantázia is csak a tudat tartalmából meríthet, mert hiszen: ex nihilo nihil fit. A tudat bányájának akár kivilágított, akár sötétben lévő területeiről merítenek és hoznak fel kincseket a művész, a lángelme,

az emberiség vatesei és prófétái, a nagy gondolkozók és felfedezők.

Nehéz dolog s háládatlan is egy néhány lapon csak valamennyire is megfelelő ízelítőt nyújtani e kötet gazdag tartalmából. Már is hosszúra nyult ismertetésünkben így is jóformán mellőztük a II—IV. részekben foglalt beszédeket, elmélkedéseket, halottak felett mondott nekrológokat és szándékosan kikapcsoltuk azokat a megjegyzéseinket, melyek a *református teológusra* vonatkoznának.

Ha már most az eddigiek alapján ítéletünket össze akarjuk foglalni, azt kell mondanunk, hogy Makkay tiszta, világos elme, kedves tanulmányai területén feltétlen biztossággal mozog, ismeri és tisztán kialakult tudományos világfelfogása szempontjából helyesen értékeli a felvetődő kérdéseket, melyeket mindig magas elvi szempontok alá helyez. Nagy erő és értékes irányító személyiség az erdélyi magyarság küzdelmeiben. Áldás, hogy itt küzd közöttünk gyérülő soraink élén kulturális javaink megmentése és fejlesztése érdekében. Tiszta, nemes eszmék világában éli életét: az igazság, jóság és szépség önértékű birodalmában mozog gondolkozása s ezek szolgálatára akarja ránemésíteni az életet és felemelni az ifjúság gondolkozását.

Mindig értékes és megszívlelni való mondanivalóit tiszta, hibátlan magyarsággal fejezi ki: világos, könnyen gördülő kerek mondatokban, melyekben a gondolatok elvontságát gyakran megkapó, ragyogóan fényes képekkel és hasonlatokkal világítja meg. Stílusa néhol himnikus magaslatokra emelkedik és szabad szárnyalásával az olvasót a legtisztább szellemi gyönyörűséggel tölti el. A református teológiai fakultás akadémiai estélyeit, melyeken a szerző több tanulmányát előadta, nagyszámu és előkelő közönség szokta látogatni. Most könyve révén a közönség köre kitérül s olyanok is élvezhetik e magas színvonalu és tiszta nemes élvezetet nyújtó előadásokat, akiket a távolság abban megakadályoz. Köszönet és hála a szerzőnek ezért a közélet levegőjét tisztító, lelkeket felemelő, nemzetnevelő és öntudatra ébresztő nemes munkáért.

Dr. Gál Kelemen.

5. Melich János: A honfoglaláskori Magyarország.

A *Magyar Nyelvtudomány Kézikönyvének* fenti című új füzetje nemcsak nyelvészetünknek, hanem a magyar történettudománynak is értékes gazdagodását jelenti. Célja: a nyelvtudomány segítségével megállapítani, hogy milyen nyelvű népeket találtak a IX. század második és a X. első felében honfoglaló magyarok az általuk elfoglalt Magyarország területén. Melich nyelvtudományi módszerének értéke azon a tapasztalaton nyugszik, hogy az új területre vándorolt nép az ott talált nép földrajzi neveinek egy részét a maga nyelvének hangtörvényeihez alkalmazva átveszi, majd tovább adja. Kiváló összehasonlító nyelvtudósunk rég érzett hiányt pótol e munkájával, mely hosszú évek szorgalmas buvárlatának érett gyümölcse. Az ilyenféle, már Konstantinus Porphyrogenetosnál is megtalálható földrajzi és személynévek mint *Lebedia*, *Lebedias*, *Etelküzü* stb. módszeres megfejtésével Melich Jánosig, Gombocz Zoltánig, Jakubovich Emilig, Németh Gyuláig adós maradt a nyelvtudomány. Az ő megvilágításuk nyomán ma már tudjuk, hogy a *Lebedias* név a magyar *Levédi* személynév görögösített alakja, mely a *lenni* ige származéka s mint földrajzi név megjelölte az illető személytől birtokolt területet is. Az *Etelküzü* földrajzi név pedig annak bizonyítéka, hogy a *Csallóköz*, *Muraköz*, *Drávaköz* stb. elnevezések alakulásának módja már a honfoglalás előtt is megvolt nyelvünkben. Utótagja a *köz* szavunk eredetibb alakja (= *küzü*), az *Etel* folyónév pedig a Pruf vagy Dnyeszter magyar népi neve. Déloroszországi, romániai és török analógiákkal Melich azt is valószínűvé teszi, hogy az ilyen elnevezések, mint *Fejérvár*, *Százhalom* már a honfoglalás előtt is megvoltak az ősmagyaroknál.

A honfoglaló magyaroktól egységes országgá alakított terület a IX. században, sőt a X. század egy részében is két nagyhatalom: a frank és bizánci birodalom érdekkörébe esett, sőt amaz a nyugati, emez a keleti részt bizonyos fokig a magáénak tekintette. E szerint Melich tárgyalása is két részre oszlik. Könyvének most megjelent első részében azt vizsgálja, hogy a nyelvtudomány felvilágosítása szerint milyen nyelvű népeket talált a honfoglaló magyarság a Duna-Tisza közén, Tiszántúl, Erdélyben és a Szerémségben. A második rész a frank birodalmi érdekelttség területén talált népekről és azok nyelvéről fog tájékoztatni.

Senkitől kétségbe nem vont, történeti adatokból ismeretes tény, hogy a honfoglalás kori Magyarország szerémségi, dunatiszakai, tiszántúli, tiszamarosközi és erdélyi részei 824—827-től a honfoglalás időpontjáig a bolgár, s így a bizánci birodalom érdekeltsége körébe tartoztak, tehát e területeken bolgár-török embereknek is kellett lakniuk. Ennek a ténynek nyelvi bizonyítékait találjuk meg Melich tanulmányában. Hogy előtte e bizonyítékok megkísérlésével senki nem foglalkozott, annak egyik fő oka a balkánfélszigeti bolgároknak aránylag igen korai elszlávosodása volt. Ámde a VIII—IX. századi bizánci kútfők a bolgár birodalom lakósaiként még pontosan megkülönböztetnek bolgár és szláv lakókat. E megkülönböztetés csak a X. században szűnik meg. Ebből az következik, hogy a IX. században a birodalom még bolgár és szláv nyelvű, de a X. században legnagyobb részét már kétségtelenül szláv nyelvű.

Melyek most már azok a hely- és tulajdonnevek, melyek Melich szerint bolgár-török, ill. általában török nyelvi maradványok?

Török köznevekből lett tulajdonneveknek bizonyulnak Melich vizsgálatai szerint a földrajzi nevek közül a *Krassó* és *Küküllő*, a személynevek közül a *Sarolt*, *Keán*, *Szoltán*, *Kulán* és *Karoldu*. A *Küküllő* bolgár-török név, (*Kükelek(?) = *Kökénye*), melyet a bolgár-törökökkel itt lakó délszlávok a maguk nyelvén *Trnava*-ra fordítottak. A *Krassó* földrajzi név a töröknyelvi *Karaszuból* való, melyet mint folyó és községnevet a törökségben gyakran megtalálunk. Magyar nyelvi alakja egy IX. századi magyarországi bolgár-török *Kara-su (= fekete víz) átvétele. Ezt a föltevést erősíti meg az is, hogy van *Karasó* folyónevünk, melyet *Feketevíznek* is hívnak. Ez egyúttal azt is bizonyítja, hogy a bolgár-török nyelvű és magyar nyelvű nép mint kétnyelvű nép hosszabb ideig egymással együtt lakhatott. A magyar *Keán* személynév a kozár vagy bolgár-török *ka'an* (= fejedelem) szó származéka. A magyar *Szoltán* > *Zoltán* végső forrása az arab *sultan* (= uralkodó) köznévi, mely a magyarba mohamedán vallású török nép (bolgár, kozár vagy besenyő) közvetítésével került. A magyar *Karoldu* és *Saroltu* > *Sarolt* kétségtelenül bolgár-török eredetű személynevek (*Karaldy = fekete vadállat, *Saraldy = fehér vadállat). Mindezek a személyek a X. század folyamán Erdélyben a Kis-Szamos és Maros-Küküllő vidékén éltek.

Nem kevésbé érdekesek azon folyónevekről való vizsgálatai, melyek nem török eredetűek ugyan, de nyelvünkbe török nyelvi közvetítéssel kerültek. Ilyenek a *Temes*, *Szamos*, *Kőrös*, *Maros* folyónevek, melyek szóvégi -s hangjukat (-sz helyett) a magyarban kapták s az -s-re végződő nevük más nyelvekben is csak a magyarból való kölcsönzés lehet. Török közvetítéssel került honfoglaláskori folyónév a *Tisza* is.

Vannak végül szláv közvetítéssel hozzánk került török nevek. Ilyen a *Laborc* személynév, mely a bolgár-török *Albars (= hős párdúc) szónak szabályos bolgár-szláv alakulása. Végül a *Haram* várnév, mely a török *Käl névnek szláv fordítása.

Melich fejtegetéseiből az derül ki, hogy a fenti területen a honfoglalással a török műveltség hatása nem szakadt meg. Még a X. században nemcsak török műveltségű magyarok, hanem magyar műveltségű törökök is voltak.

A fentiekén kívül még számos kétségtelenül török személynévből alakult magyar helynév van (*Bács*, *Szatmár*, *Torontál*, *Ajton* stb.) Ezek azonban már honfoglalás utáni, magyarkori alakulások lehetnek, némelyek bebizonyíthatólag azok is. Ezért tárgyalásuk nem tartozik e tanulmány keretébe.

Ezek után áttér azon nyelvi bizonyítékok felsorolására és vizsgálatára, melyek szerint a fenti területeken szláv nyelvű lakosságot is talált a honfoglaló magyarság. Mivel azonban e tárgyat illető fejtegetései átnyúlnak műve következő, még meg nem jelent részébe, ide vonatkozó eredményeit a második rész megjelenésekor fogjuk olvasóinkkal közölni.

A tudós szerzőnek e munkáját is a kérdés irodalmában való teljes otthonosság, nyelvi adatainak óriási bősége, a bizonyítékok gazdagsága mellett szigorú tudományos módszeresség, finom analízis és rendszeres áttekintés jellemzi. Létrejöttében kiváló tehetség, nagy tudás és nagy szorgalom egyesültek. Örömmel könyvelhetjük el, mint a magyar nyelvtudomány értékes nyereségét.

Dr. Csúry Bálint.

6. Pásztor-tűz-almanach. Szerk. dr. György Lajos.

A karácsonyi könyvpiacnak alig volt kedvesebb meglepetése, mint a dr. György Lajos szerkesztésében megjelent Almanach. Régóta érzett hiányt pótolta a gondosan összeállított mű s nagy mértékben hozzájárult önbizalmunk erősítéséhez, tisztábbá tette látásunkat, céltudatosabbá akarásunkat. Ideje volt

az élet rohanásában egy pillanatra megállani s feleletet keresni a kérdésre: Mit akarunk és meddig jutottunk? Mindenekelőtt elismeréssel állapítjuk meg, hogy ez a számbavétel nem volt könnyű feladat. Hiszen egyéb gondjaink és küzdelmeink között alig gondolt valaki is arra, hogy a jövő történelme számára összegyűjtse és elkallódnai ne engedje az utóbbi nehéz esztendőök sokszor lázasan kapkodó munkásságának eredményeit. Talán csak György Lajos volt az egyedüli, aki gondolt erre. Ő volt az, aki a hűséges lélek örömevel feljegyeztette különösen irodalmi életünk jelenségeit s az Ő érdeme, hogy a most megjelent Almanachban kitünő fegyvertársakból egy egész vezérkart állított össze, mely hivatva lesz a megértő lélek biztatásával, az egyre jobbat és tökéletesebbet kívánó kritika nevelő hatalmával nyilvántartani és irányítani nemcsak irodalmi életünket, de egész magyar társadalmi közéletünket. A kezdet reménykeltő s az első könyv hatása mindenesetre felemelő. Valahogy a sorok közül újra meg újra kicsillanni láttam azt a biztató jellemzést, mellyel a lobogó érzésű Bánffy Dezső jellemezte egykor a vérbeli erdélyi magyart: „Az igazi erdélyi magyart az a csüggedetlen kitartás jellemzi, — mondotta Bánffy — mely ott van mindenütt, beleszól mindenbe, akar mindig és nem lankad soha“. Ennek a szívós erdélyi magyar erőnek megnyilatkozása az Almanach. Hat esztendő és ilyen hat esztendő ennyi eredményének láttára bizhatunk abban, hogy ha hitünkben hiven kitartunk, ha összetartunk és belső villongások, személyi torzsalkodások és vetélkedések által erőinket nem fogyasztjuk meg, — úgy nem veszünk el, élni és haladni, fejlődni és erősödni fogunk.

A könyv első része imponálóan értékes bemutatója annak az igazi erdélyi irodalomnak, megszólaltatója annak az erdélyi léleknek, mely úgyszólván a semmiből egyszerre megjelent, munkába kezdett, mihelyt a régi összeköttetések megszakadása után az erdélyi magyarságnak szüksége volt arra, hogy saját fiai tanítsák, gyönyörködtessék, biztassák és erősítsék. Azok, akik szóhoz jutnak a kötetben, valóban mind hű kifejezői az igazi erdélyi léleknek. Szabolcska Mihály, Balogh Endre, Reményik Sándor, Tompa László, Gyallay Domokos, R. Berde Mária, Áprily Lajos, Nyíró József, Szombati Szabó István, Walter Gyula, Pálffy-né Gulácsy Irén, Krüzselyi Erzsébet, Kovács Dezső, Farczádi Sándor, P. Jánossy Béla írásai gazdag és változatos

színpompában tükröztetik az igaz erdélyi lelket és a léleknek s alkotásainak értékes jellemzését nyújtják *dr. Papp Ferenc, Dózsa Endre, gr. Bethlen Györgyné, Kelemen Lajos* és *dr. Gyalui Farkas* írásai. Az irodalmi részben szóhoz juttatott írók kiválasztása ellen semmi ellenvetésünk. Egyik-másik nem éppen legjellemzőbb írásával szerepel, de azok szerepelnek, akik *valóban* reprezentálják az erdélyi lelket. Ez a névsor lehet gazdagabb és teljesebb évről-évre és annak is kell lennie, de ma ez a névsor a legkarakterisztikusabb. Szerencsésebbnek s a közönséggel szemben minden esetre kedvesebbnek tartottuk volna ugyan, ha az irodalmi részben több friss közleménnyel találkoztunk volna. A legtöbb közleményt mint régi, egyik-másikat már többféle környezetben látott ismerőst üdvözölhattük s egyik-másiknál bizony kissé elkedvetlenedve kérdeztük meg: Miért éppen te s miért nem egy más, egy jellegzetesebb? — Általánosságban azonban az irodalmi rész összeállításáról is teljes elismeréssel szólhatunk s szerencsésnek s nyereségnek tartjuk ezt a csoportosítást.

A könyv második felében, 19. fejezetben, kisebbségi politikánk irányító szempontjai, egyházaink törekvései, iskoláinkért vívott nagy küzdelmünk fájdalmas adatai, közgazdasági életünk figyelembeveendő komoly jelenségei, népkultúránk, könyvtermelésünk, időszaki sajtónk, szépirodalmunk, tudományos életünk, képző és zeneművelésünk, végül irodalmi és kulturális egyesületeink küzdelmei, alkotásai, ígéretei nyernek hivatott munkatársak részéről alapos és gondos feldolgozást és méltatást. *Grandpierre* Emil biztoskezű öntudatossággal rajzolja meg a kisebbségi politika legfontosabb szempontjait, jelöli ki jövődő küzdelmeinek vezető törekvéseit. *Gyárfás* Elemér cikkét ismernie s adatait komolyan mérlegelnie kell mindenkinek, aki az erdélyi magyarság jövődő életének útját keresi. Éppen így nem mellőzhetjük *dr. P. Jánossy* Béla, *dr. Makkay* Sándornak, *dr. Gál* Kelemennek, *Frint* Lajosnak az egyházak és iskolák életéről adott jellemrajzát. *Gál* Kelemen iskolaküzdelmünknek, *Petres* Kálmán az erdélyi magyar falusi nép kisebbségi élete kulturális programjának megrajzolásával értékes adalékot nyújtott jövődő kultúrhistóriánkhoz. *Dr. Borbély* István, *dr. György* Lajos, *dr. Csűry* Bálint, *Járossy* Dezső, *Szopós* Sándor, *dr. Bitay* Árpád, *Walter* Gyula összefoglaló ismertetései, *Rass* Károlynak, *dr. Kristóf* Györgynek, *dr. György* Lajosnak az er-

délyi magyar szépirodalom hatesztendejéről adott kritikai rajzai, olyan adatokat tárnak fel, olyan szempontokat szögeznek le, hogy nekik végzett munkájukért igazán csak a legnagyobb hálával tartozunk. Kétségtelen, hogy egyik-másik összefoglalás futólagos, némelyik kritikai megjegyzéssel vitába szállhatnánk. Szemrehányást tehetnénk azért is, hogy a seregszemléből egy-egy értékes név kimaradt, de nem ebben van a megbecsülhetetlen érték, hanem abban, hogy a számbavétel, a kritikai irányítás megkezdődött s ezután hivatott szemek figyelik, érdekes kezek jegyzik fel kisebbségi életünk jelenségeit s jelölik ki jövődő törekvéseink útvonalait. E második rész valóban olyan alapvetés, melyre biztos és áldott eredménnyel építhetünk tovább. És ebben látom az Almanach jövődő nagy jelentőségét. A derék szerkesztő és kiváló munkatársai folytatásuk tovább a számbavétel munkáját. Az erdélyi magyarságnak szüksége van arra, hogy esztendőről-esztendőre pontosan megcsinálja számadásait, világosan megállapítsa a tartozik-követel rovat tételeit, mert az erdélyi magyarságnak egyetlen figyelemre méltó tehetséget sem szabad elfelednie, elmellőznie, mert ha valamely népre, úgy a mi népünk életére nézve is megdöbbenő valósággal vonatkozik a jézusi szó: Az aratnivaló sok, de a munkás kevés. Igen, még mindig kevés. A munkás is kevés. A meglevő munkásoknak is többet, még többet kell dolgozniok, ha élni akarunk.

Vásárhelyi János.

7. Revue des Études Hongroises et Finno-ougriennes II. année, No. 1.

Ez értékes folyóirat jelen füzetének bevezető tanulmányában Isov Kálmán ismerteti Berlioz-nak, a nagy francia zeneszerzőnek Rákóczi-indulóját, melyet a Magyar Nemzeti Múzeum kézirattára őriz. — Mályusz Elemér jeles történelmi tanulmánya következik ezután Turóc-megye alakulásáról és fejlődéséről. — Rác Lajos J.—J. Rousseau és Magyarország címmel a nagy francia magyar ismerőseiről és Rousseau befolyásáról szól a magyar irodalomra, végül pedig ismerteti a Rousseaura vonatkozó magyar irodalmat. — A Chronique rovatban Császár Elemér a magyar drámaírás három utolsó évét (1919—1922) mutatja be. — A Notes et Documents rovatban Eckhardt Sándor Trenck báróról, a francia forradalom ismeretlen tanujáról ír vicomte E. du Jeu Trenck-könyvével kapcsolatban. —

Sauvageot A. Eötvös-kollégiumi tanár vázolja a finn-ugor nyelvészet helyzetét Franciaországban, hol e tudományág utolsó művelője a kitünő *Gauthiot Robert* volt. Fölveti egy Finn-ugor tanulmányi központ létesítésének eszméjét Párisban. — *Baranyai Zoltán* a lausanne-i akadémia magyar tanulóiról ír, bemutatván egy volt magyar hallgatónak Lausannet és akadémiáját jellemző 18. századvégi levelét. — Birálati rovat, folyóirat- és könyvészeti szemle zárja be az értékes füzetet.

Dr. Csűry B.

8. Serestély Béla: *Zeniten*.

Lirikus költőknél ma már divattá vált, hogy könyveik címével jellemezzék vagy önmagukat, vagy a könyv tartalmát. Eddig inkább csak a regényeknél, drámáknál volt szokás az ilyen utbaigazító felirat, lírában megelégedtek a szerény „vers“, „költemény“ elnevezéssel (Goethe, Schiller, Petőfi, Vörösmarty, Heine: *Buch der Lieder*, Béranger: *Chansons morales*), esetleg a műfaj vagy forma nevével jelezték a könyv tartalmát: *Odes* (V. Hugo), *Epigrammes*, *Satires* (Voltaire), *Stances et poèmes* (Sully Prudhomme). Tagadhatatlan, hogy a szerencsés cím a szellemnek ép oly értékes szülöttje, mint akár melyik költői ötlet. A cím nagyon sokszor Ariadne fonál, amely elágazik a finomabb szövésű irodalmi munkák idegszájai közt, kulcs, amely a címlapon függ, és megnyítja a zárokat. Az *ember tragédiája*, *Kék madár*, *Taifun*, *Elnémult harangok*, *A láthatatlan ember*, mind gondolatok, egy-egy művészi alkotás összefoglalásai. A régiek ritkán is alkalmazták. Goethe, Byron, Shakespeare, Corneille, Racine stb. sohasem fordultak a cégjegyzésnek ehhez a formájához, rendszeren egy-egy személy nevébe zárták be a lelkük akaratát: *Faust*, *Kain*, *Othello* stb. Az is tény, hogy lírai versesköteteknek nehéz jó címet találni. Ritka, mikor a költőt akár belső kényszer, akár magasabb szempontok arra indítják, hogy csak a *una corda*, egy húron közvetítse lelke játékait. Színek, harmóniák élnek odabenn, amelyek napvilágra törnek tarka-barka változatban. Nehéz itt az elkeresztelés. És nincs is miért erőlködni: a könyv értékét nem a cím adja meg. Dehát menni kell az irodalmi divatlap után. Ha már a Dome és Rotonde genii így csinálják, vagy a Napolitain koplaló oroszlán kölykei, hát nem maradhatuk el mi sem, mert különben nem iktatnak be az istenek anyakönyvébe.

Igy aztán ezek a címek nem mindig a legszerencsésebbek:

néha indokolatlanul önérzetesek (Kibédi: *Igy akarom*), máskor nagyon szerények (Reményik: *Csak így . . .*), ismét máskor csak dodonai kapcsolat van az elnevezés és a tartalom közt (Áprily: *Esti párbeszéd*, Olosz: *Gladiator arc*), sőt van úgy is, hogy a címlapon több a poézis, mint az egész kötetben (Rácz I.: *Ibolyák*; Kjss Piroska: *Orgonanyiláskor*).

Serestély Béla új könyvének címlapján ez a felirat áll: *Zeniten*. Ez az elnevezés körülbelül annyit jelent, hogy most érzi magát költői ereje delelőjén. Ha párhuzamba állítjuk ezt az újszülöttet az első könyvével, akkor mi is megállapíthatjuk, hogy Serestély Béla nemcsak nem vesztett költői erejéből, hanem tényleg emelkedett művészi értékben, hangban formában egyaránt. Serestély Bélának mindig van hangulata, vannak gondolatai s tudja őket ábrázolni. Aki ezt tudja, az költő. Erről bárki is meggyőződhetik, ha elolvassa pl. *Márciusi szél*, *A hó*, *a hó c.* verseket, vagy a legpoétikusabbakat: *Misztérium*, *Hold szonáta*, *Köztünk a távol ködhajója ring*. Költői szelleme a hosszabb lélekzetű vállalkozásokban is frissen szárnyal, anélkül, hogy a fáradtság jeleit látnók rajta. Ennek legkézzelfoghatóbb bizonyítéka a *Salome c.* drámai veretű, terjedelmes elbeszélése. Ha el is tekintünk attól, hogy Herodes cselekedete nincs kellőképpen megokolva, vagy helyesebben: a megokolás nincs kellőképpen kiélezve, annyi bizonyos, hogy drámai erő lüktet benne, teleszórva sok virággal, ami gazdag költői lélekre mutat. Azt hiszem, hogy Serestély a lírai idők multával a drámai mezőkre fog átlépni; filozofálásra, elmélyedésre hajló lelke, látóköre erre predestinálja. Most még azonban exkluzív lírikus. Még objektivebb természetű leírása is alig van 2—3; az első kötetben: *Marosmenti alkony*, *Temespartí alkony*; a másodikban: *Az éj násza a csenddel*. Ezek közül az utóbbi egyszerű vituozitás, nem az ihlet, hanem az értelem produkciója: Serestély meg akarta mutatni, hogy ő is tud úgy, mint Ligeti.

Serestély a költői nemzedéknek ahhhoz a típusához tartozik, amely mindig a lelkéből beszél, s amelynél a költemény nem a genialitás játéka, hanem átélés. Ez azt jelenti, hogy érzésvilága a fejlettebb, itt vannak koncentrálna felvevő készülékei. A lelkét leheli papírra ebben a pár sorban: *Ó áldott, drága, bús szent árvaságom! hol lelkem, mint gyöngy-kagyló, sebeit öngyöngyeivel gyógyíthatja meg*. Érzés a tuláradó költészetében. Így látjuk ezt már az *Örök rejtélyben*, mely tartalmi

gazdagságban felette áll a most megjelent kötetnek, vallásos, filozófiai, családias, szerelmi ciklusok váltják egymást benne. Az érzés gazdagsága magyarázza meg az ő speciális hibáját: néha csaknem elvesz a szóáradatban. (*Ma eljött hozzám az öröm, Ujjongó dal késő szüretemre, Bókolj előtte . . .*) Egy kis bőbeszédűséget nem lehet letagadni nála. Ez a gyöngesség költői temperamentumából s erős fantáziájából származik. Ennek a két összetevőnek mindig ugyanaz az eredője. Erősen érző, s erős fantáziájú költő nem tud szabadulni a sallangtól. Elég e tekintetben két tipikus elődjére mutatnom: Klopstockra és Kisfaludy Sándorra. Csupa hév, csupa lángolás mindakettő, gazdag fantáziával, de sohasem elég a szó nekik: mindig mondanának. Csak ilyen tulajdonságokkal lehet *Messiást* vagy *Himfy szerelmeit* alkotni. Serestélynél is találunk képbőséget különösen a *Saloméban*, ahol egész virágtorlaszok omlanak reánk. Ebben még nem találok kifogásolni valót; sok szépség úszik itt a felszínen. Serestély sehol sem frissebb és üdébb, és sehol sem annyira költő, mint a *Saloméban*. De van nála V. Hugora emlékeztető rakétázás (*Ma eljött hozzám az öröm*), sőt nagy ritkán megakad egy-egy henye szóvirág is. *Saloméban* pl. a szerelmes királyleány így zengedez szót. János ajkáról: „Olyan a szád, mint egy szép hajnali álom, rózsább a rózsánál, biborabb, a bornál, moabiták földjén *bányászott bibornál*. Harsogó harsonák *piros rivalgása*, mely királyoknak érkezését jelenti, az sem pirosabb, mint két piros ajkad, amikhez hasonlót nem látott még senki,“ stb. Szemet húnyok a „moabiták földjén *bányászott bibornak*,“ mert nem vagyok szakember a festési iparban, s különben is, itt tudok valamire gondolni, valami anyagra, amiből bibor festéket csinálnak, de a *harsonák piros rivalgását* még nem látta senki, ez csak szóvirág minden reális tartalom nélkül. Ez a Gautier-féle kvalifikása a színeknek irreális sallang, ami nem szül semmiféle elképzelést, sem az értelmet, sem a fantáziát nem támogatja, tehát egészségtelen kinövés, amit le kell metszeni. Serestély azonban felül fog emelkedni ezen a hibáján, mert ő nemcsak pathosz, mint Klopstock, nemcsak szenvedély és virág, mint Kisfaludy Sándor, ő szerencsésebb keverék, mert lelkének van egy harmadik összetevője: nagy fogékonyság az elmélyedésre, a gondolkozásra. Klopstock egész életén át nem vitte többre a pathosznál, mert nem volt nagy gondolkozó; ebben a tekintetben ő a legszegényebb a

világirodalom nevezetességei közt: nincs egyetlen költeménye, melynek visszhangja néha hazajárna az emlékünkbé. Serestély nemcsak érzés, nemcsak fantázia, hanem gondolat is; hiszem tehát, hogy a sallangok leszáradnak róla.

Ennyit általában. Csak szörszálhasogatási ösztönömnek engedek, mikor felemlítem, hogy Serestély az *Örök rejtélyben* még a sudár *legebb* csücskéről beszél, sőt „szóid gyöngyéből” rak ki valamit *szavaid* helyett. Ilyeneket az új kötetben nem találunk. Ugyancsak az első kötetből tanuljuk meg, hogy a kebel „rengő, drága *hinta*”. Megható. Mit szól ehhez Somlyó Zoltán, aki 15 évvel ezelőtt (*Dél* 1910) ugyanezt a *tárgyat* „szíved *hintójának*” nevezte. — Természetrajzi tanárok valószínűleg tiltakoznak a Zenitnek ez ellen a költői képe ellen is: „kipattant a legelső, a termő s bibéjén áldott, igazi, aranylő *himport* érlelt nyári lángható napheve élő gyümölcsé”, — mert tudvalevőleg nem a himportból lesz a gyümölcs. Szinte csodálkozom ezen az elszóláson, mert Serestély nagyon gondos a kifejezések megválogatásában, különösen, mikor valami tudományos vonatkozásról van szó.

De hát ezek csak semmiségek, amik nem vonnak le a könyvének értékéből. Serestély tényleg a zeniten van, könyve és költői működése nyereséget jelent az erdélyi magyar irodalomnak. *Salome* új jelenség az ő költői életében s érdeklődéssel várhatjuk további fejlődését. *Rass Károly.*

9. Valentiny Antal: *Tüzetes román alaktan.*

Valentiny Antalnak az eddig megjelent csaknem összes nyelvtanok áttanulmányozása s egyúttal a román nyelv alapos ismerete alapján sikerült egy több, mint 200 oldalas tüzetes román nyelvtant adnia. Kezdetől tudatában volt annak, mekkora nehézségekbe ütközik az idegennek, ha román nyelvet akar tanítani, azért az előadásban világosságra s a gazdag anyag összehordásában minél nagyobb rendszerességre törekedett ez a komoly munka.

A bevezetésben egy fejezet a hangváltásokról szól. Igyekszik szabályba foglalni a névragozásban és igeragozásban mutatkozó gyakori változásokat főleg az egyes és többes számban. Táblázatot készít róluk, abécé-rendben sorolván fel a változást szenvedő hangokat és hangcsoportokat, a hangváltás okának és eredményének föltüntetésével. Példákat hoz fel s

hivatkozik mindenütt a könyv illető fejezetére. E táblázat haszna kétségtelen.

Aztán a névelők használatának megmagyarázásához fog, miután előbb a főnévről ad némi felvilágosítást. S amit itt a román nyelv ismerője is igen szívesen lát, az a fölhasznált anyag talpraesett elrendezése s kivált a jól megválasztott találó példák a legkiválóbb román írótól. A határozott és határozatlan névelő tárgyalása után áttér a névragozásra. Felosztja a főneveket hím-, nő- és vegyesneműekre s aszerint, hogy a főnevek magánhangzón, vagy mássalhangzón végződnek, különböztet meg *declinatio*-tipusokat. Áttér mindkét fajta típus határozott és határozatlan névelővel való ragozására. A mintául választott főnevek után rögtön ad hozzá hasonlóan ragozandó főneveket s a fölhozott mindenfajta sok szóval lehetővé teszi az idegennek, hogy minél nagyobb biztonsággal tanulhassa meg a nyelvet. A helyesírásra vonatkozó megjegyzéseket a szükség szerint apró jegyzetekben adja a ragozott alakok után.

A tulajdonnevek és összetett szavak ragozása nagy gondal készült. A hangsúlyt, melyet minden nyelvben olyan nehéz megtanulni, a hangsúlyos hangzó gondos aláhúzásával jelöli.

A melléknév és fokozása, a különféle névmások, (personal, reflexiv, positiv, de reverentă, demonstrativ, relativ-interrogativ, nehotărit) számnevek (tő-, rend-, szorzó-, osztó- és határozatlan) sok gondal, hozzáértéssel és szabatosággal vannak tárgyalva.

Az igének több, mint 80 oldalt szentelt. Foglalkozik a módokkal, egyszerű és összetett időkkal, segédigékkel. Minden egyszerű időnél a végzeteket táblázatban tünteti föl s minden igeragozáshoz mintegy 70 ige ragozását adja az egyszerű időkből. Itt is, mint a névragozásnál minta-igéket ragoz végig s ad hozzájuk számos példát. Aki megakarja tanulni a nyelvet, könnyen megbarátkozik ezzel az eleinte olyan nehéznek látszó rendszerrel. Következnek aztán megfelelő paradigmákban a visszaható és szenvedő igék.

Abban a reményben, hogy a 2. kiadás hasznát látja, föl-
említünk egyetmást, ami kikerülte a figyelmet, vagy formáját
illetőleg szokatlan: *bade* (bátya, bácsi) többes számának úgy
artikulált (*badii, badiilor*), mint artikulálatlan alakjai szokatlanok. — *Za* (láncszem) alak mellett használatos az egyes-
számban, a többes *zale* után képzett *zală* alak is. (23. l.) —

Părău, păraie (patak) mellett használatos a *părău, păraie* (p. 26. §. 41., vö. XV. l.) alak is. — Kevéssé használatos a *berc, bearcă* (farkatlan) melléknév *berci, berce* többese (p. 50. §. 88.) — Ritkán fordul elé a personal-reflexiv névmás többesének nőnemű alakja: *însene, însevă, înseși* (p. 65. §. 112.) — A „*cine au fost aici*” kifejezés szokatlan (p. 77. §. 124.) — Nem használatos *cât*-nek (amennyi, ahány, mennyi, hány) egyes genitívusa és datívusa: *câtui, câtei* (p. 78. §. 127.) — Az *înșeuă* (nyergelni) alak mellett van még *înșelă* alak is, a jelentő mód jelen idejében: *înșel, înșeli* stb. (p. 137. §. 181.) — Használatosabb az *îngenunchez, îngenunchezi, îngenunchează* stb., mint *îngenunchiu, îngenunchi, îngenunche* stb. (p. 139. §. 186.) — Az *ipotecă* alakból a jelentő mód jelenideje inkább *ipotechez,* mint *ipotecez* (p. 142. §. 190.) — Az igeragozásnál a például felhozott igéknél jobb lett volna a hangváltozás szerinti sorrend helyett az alfabetikus sorrendet használni, megkönnyítné az igék föltalálását. — A személytelen igék ragozása el került a figyelmet, pedig ennek a mindennapi társalgásban is nagy szerepe van, ezt annyival inkább sajnáljuk, mert a könyv azok számára készült, akik meg akarnak tanulni románul. — Sajtóhibák: *trei înși, trei inși* helyett (p. 60): *șă, să* helyett (p. 68); *tutorora, tuturora* helyett (p. 81); *incovoaiie, încovoaiie* helyett (p. 139); *durmi, dormi* helyett (p. 165); *șe spală, se spală* helyett (p. 174); *își va fi cumpărat, își va fi cumpărat* helyett (p. 178).

Mindemellett e kiváló munka technikai kivitele kifogástalan, sajtóhibája viszonylag kevés. Kivánatos volna, hogy a gazdag anyaghoz egy épp oly gondosan szerkesztett index készüljön minél hamarább. Ez az index nagyon megkönnyítené a munkáját annak, aki az egyes formák pontossága felől akar fölvilágosítást szerezni, nem kellene átlapozgatással vesztegetnie az időt, mert az index megjelölné a megfelelő lapszámot.

Ez az oly kiváló gonddal, bőséges anyaggal, paradigmákkal, táblázatokkal, olyan kevés sajtóhibával, az anyag kiválasztásában akkora kritikával készült munka realis haladást jelent az eddig megjelent összes hasonló munkákhoz képest. A kisebbségi tanárokon és tanulókon kívül nagy haszonnal forgathatják még azok a román tanárok is, kivált az erdélyiek, akik még nem igen barátkoztak meg a román nyelv grammatikájával,

Pop Szevér.